

UMUMIY O‘RTA TA‘LIMDA MUSIQA DARSLARINI TASHKIL ETISHNING MAZMUN-MOHİYATI VA O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Axmedova Farangiz Alisher qizi
Turkiston Yangi Innovatsiyalar
Universiteti musiqiy ta‘lim
1-bosqich magistranti
+998 93 476 77 79

Annotatsiya. Maqolada musiqaning yosh avlod ma‘naviy, badiiy va axloqiy madaniyatini shakllantirishdagi ahamiyati, milliy g‘urur, vatanparvarlik, nafosat va ijodkorlik tarbiyasini amalga oshirishga, dunyoqarashini kengaytirishga, mustaqillik va tashabbuskorlikni o‘stirishdagi o‘rni, umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida ushbu fanni o‘qitishning o‘ziga xos maqsad va vazifasi, o‘quvchi yoshlarga ta‘lim-tarbiya berishda musiqa fanining o‘ziga xos xususiyatlari, mazmun-mohiyati, nazariy asoslari, musiqa darslarini o‘qitilishida tayanch o‘quv reja tahlili, fanga oid kompetensiyalar hamda ularni shakllantirishda o‘qituvchiga qo‘yilgan talablar haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: musiqa, yosh avlod, ma‘naviy, badiiy, axloqiy, madaniyat, milliy g‘urur, vatanparvarlik, nafosat, ijodkorlik, dunyoqarash, mustaqillik, tashabbuskorlik, tayanch o‘quv reja, kompetensiya, musiqiy savodxonlik.

Аннотация. В статье рассматривается значение музыки в формировании духовной, художественной и нравственной культуры подрастающего поколения, ее роль в реализации национальной гордости, патриотизма, воспитании утонченности и творчества, расширении кругозора, воспитании самостоятельности и инициативы, конкретная цель и задача преподавания данной дисциплины в общеобразовательных школах, особенности музыкальной науки в воспитании и обучении учащейся молодежи, ее значение и роль в формировании- сущность, теоретические основы, анализ базового учебного плана в преподавании уроков музыки, речь идет о предметных компетенциях, а также о требованиях, предъявляемых к учителю при их формировании.

Ключевые слова: музыка, подрастающее поколение, духовная,

художественная, нравственная, культура, национальная гордость, патриотизм, утонченность, творчество, мировоззрение, самостоятельность, инициатива, базовый учебный план, компетентность, музыкальная грамотность.

Annotation. In the article, the importance of music in the formation of the spiritual, artistic and moral culture of the younger generation, the role of music in the implementation of national pride, patriotism, sophistication and creativity, expansion of the worldview, growth of independence and initiative, the specific purpose and task of teaching this discipline in general secondary schools, the specifics of music in teaching, about competencies related to science, as well as the requirements for the teacher in their formation, are discussed.

Keywords: music, younger generation, spiritual, artistic, moral, culture, national pride, patriotism, sophistication, creativity, worldview, Independence, Initiative, basic training plan, competence, musical literacy.

Musiqa fanni, san’atni va ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlash vazifasini bajaruvchi san’at turi hisoblanadi. Musiqa yosh avlodning ma’naviy, badiiy va axloqiy madaniyatini shakllantirishga, milliy g’urur, vatanparvarlik, nafosat va ijodkorlik tarbiyasini amalga oshirishga, dunyoqarashini kengaytirishga, mustaqillik va tashabbuskorlikni o‘stirishga xizmat qiladi.

Musiqa fani amaliy fanlar tarkibiga kirib, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida ushbu fanni o‘qitishning o‘ziga xos maqsad va vazifasi belgilab berilgan bo‘lib, o‘quvchi yoshlarga ta’lim-tarbiya berishda ushbu fanning o‘ziga xos xususiyatlari, mazmun-mohiyati, nazariy asoslari, o‘rni va ahamiyati beqiyos ekanligi ko‘rsatib o‘tilgan. Musiqa darslarining o‘qitilishi tayanch o‘quv rejada quyidagicha keltirilgan.

O‘zbekiston Respublikasi umumiy o‘rta ta’lim maktablarining o‘quv yillari uchun amaliy fanlardan tayanch o‘quv rejasi

O‘quv fani	Sinflar					
	1	3	4	5	6	7
Musiqa madaniyati	1	1	1	1	1	1

Musiq a fani bo'yicha DTS ishlab chiqishda quyidagi me'yoriy va qonun hujjatlari asos qilib olinadi:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi,
- 2.BMTning bolalar huquqlari bo'yicha konvensiyasi,
- 3.O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»,
- 4.Milliy ta'lim dasturi.

5.O'quv fanlarining mazmuniga bo'lgan talablar nazariy va amaliy faoliyatlar majmuasi kabilar.

Musiq a madaniyati fani umumiy o'rta ta'lim maktablarining 1-7 sinflarini qamrab oladi. Har bir sinf yakunida o'quvchilar egallashi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va kompetensiyalar musiq a madaniyati fani bo'yicha ishlab chiqilgan o'quv dasturida o'z aksini topadi.

Musiq a madaniyati fanining maqsadi: o'quvchilarning ma'naviy, badiiy va ahloqiy madaniyatini shakllantirishga, milliy g'urur va vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishga, ijodiy mahorat, nafosat va badiiy didni o'stirishga, fikr doirasini kengaytirishga, mustaqillik va tashabbuskorlikni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Musiq a madaniyati fanining vazifalari:

-O'quvchilarning musiqiy bilim, ko'nikma va malakalari bilan birga ularda kuzatuvchanlik, xotirani mustahkamlash, obrazli tasavvur qilish, ijodkorlik, mustaqillik, tashabbuskorlik, badiiy va musiqiy did kabi xislatlarni rivojlantiradi.

-Musiq a madaniyati ta'limining yangi mazmuni yosh avlodni milliy musiqiy merosimizga vorislik qila oladigan, umumbashariy musiq a boyligini idrok eta oladigan madaniyatli inson darajasida voyaga yetkazishni nazarda tutadi.

-Bunda o'quvchilar musiq a san'atini butun nafosati bilan o'rganishlari, ommaviy musiq a faoliyatlari: musiqani badiiy idrok etish, yakka va jamoa bo'lib qo'shiq kuylash, raqsga tushish va ijodkorlik malakalarini shakllantirish asosiy maqsad hisoblanadi.

- O'quvchilar musiqiy iqtidorini rivojlantirish, musiq a san'atiga mehr va ishtiyoqni oshirish, musiq a san'atiga qiziquvchi o'quvchilarning iqtidorini rivojlantirish uchun zaruriy shart-sharoitlar yaratib berish, ularning badiiy ehtiyojlarini qondirish hamda jahon xalqlarining nufuzli durdona asarlari bilan tanishtirish musiq a ta'lim-tarbiyasining asosiy vazifasini tashkil etadi.

Musiq a madaniyati fani bo'yicha ishlab chiqilgan o'quv dasturida o'z aksini

topgan mavzular dars jarayonida quyidagi o‘quv faoliyatlarida nazariy va amaliy mashg‘ulotlar vositasida bajariladi:

1. Musiqa tinglash.
2. Jamoa bo‘lib kuylash.
3. Musiqa savodi.
4. Musiqa ijodkorligi.

Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida o‘tiladigan barcha fanlar qatorida o‘quvchilar musiqa madaniyati fanidan ma‘lum darajada bilim va ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lishi lozim.

O‘zbekiston Respublikasida ta‘limning uzluksizligi, barkamol shaxsni tarbiyalashga yo‘naltirilganligidan kelib chiqqan xolda, umumiy o‘rta, o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limida o‘qitiladigan umumta‘lim fanlari mazmunining izchilligini ta‘minlash maqsadida tayanch kompetensiyalar hamda har bir o‘quv fani mazmunidan kelib chiqqan xolda xususiy kompetensiyalar belgilanadi.

tayanch kompetensiyalar	xususiy kompetensiyalar
Inson o‘z hayotida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishishi, jamiyatda o‘z o‘rnini egallashi, duch keladigan muammolarning yechimini xal etishi, eng muhimi o‘z sohasi, kasbi bo‘yicha raqobatbardish bo‘lishi uchun zarur bo‘lgan ega bo‘lishi lozim.	Ta‘limda har bir o‘quv fanini o‘zlashtirish jarayonida o‘quvchilarda, shu fanning o‘ziga xosligi, mazmunidan kelib chiqqan xolda, o‘quv predmetiga tegishli ham shakllantiriladi.

Musiqa madaniyati fanidan o‘quvchining kompetensiyasi - musiqa madaniyati fani bo‘yicha egallagan bilim, ko‘nikma va malakalarini kundalik hayotida tinglagan kuy va qo‘shiqlarni qaysi vohaga taoluqli ekanini hamda vokal malakalarini amaliyotda qo‘lay olish qobiliyatidir.

– Musiqa madaniyati fanini o‘qitishda o‘quvchilar egallashlari kerak bo‘lgan xususiy kompetensiyalar:

1. Musiqa tinglash kompetensiyasi
2. Jamoa bo‘lib kuylash kompetensiyasi
3. Musiqiy savodxonlik kompetensiyasi

Fanga oid kompetensiyasi	Belgilangan talablar
Musiqa tinglash madaniyati	-o‘quv yili davomida o‘tilgan musiqa asarlarini ohangidan bilib olish, ularning nomlarini aytib berish.

<p><i>kompetensiyasi</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - musiqani diqqat ehtibor bilan tinglab, idrok etishga odatlanish. - musiqaning tovush tembridan qaysi cholg'uda ijro etilganini topish. - xalq va kasbiy musiqa, bolalar kuy va qo'shiqlari, ommaviy xalq kuy qo'shiqlari, maqom, dostonlar, zamonaviy musiqa ijodi, xalq sozanda va xonandalari ijodidan namunalar tinglaganda fikr bildira olish. - turli xarakter va janrdagi musiqiy asarlarni tinglash bilan birga, unda qo'llanilgan xilma-xil cholg'u asboblari ularning tembrleri vositasida farqlay olish. - musiqa tinglash orqali damli, zarbli va torli cholg'u asboblarning ovoz tembridan farqlash; - cholg'u ansambli va xalq cholg'u orkestrini audiokasseta, radio va televideniye orqali tinglab, ularni tembr va cholg'u tovushlari tarkibidan ajrata bilish; - xor turlari (bolalar xori, xotin-qizlar xori, erkaklar xori, aralash xor)ni audio yozuvdan tinglab ajrata olish; - Sharq xalqlari milliy usulini ohanglaridan ajrata bilish; - Sharq, mumtoz, estrada va jahon musiqalarini tinglab farqlay bilish; - tinglash orqali rus, dunyo xalq musiqasi va O'zbekistonda yashovchi xalqlarining musiqasini farqlash. - festivallar va ko'rik-tanlovlarni farqini aniqlay bilish.
<p><i>Jamoa bo'lib kuylash madaniyati kompetensiyasi</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - turli tuzilishdagi bir va ikki ovozli qo'shiqlarni sof ohangda kuylash; - ovoz jarangdorligini sekidan qattiqqa va qattiqdan sekinga tomon qaytarishga erishish; - turli dinamik tusida artikulyasiya apparatini faol va to'g'ri ishlatish; - ijro etiladigan qo'shiqni nazariy va mazmunan tahlil eta olish; - o'zbek xalq qo'shiqlari, o'zbek bastakorlari va kompozitorlari qo'shiqlari, jahon va qardosh xalqlar kompozitorlari qo'shiqlari, maxalliy musiqa uslublariga oid folklor qo'shiqlaridan namunalar kuylay olish; - berilgan qo'shiqlarni mahorat bilan ijro eta olish. - qo'shiqlarning so'z mahnolarini jarangdor va ifodali kuylay olish; - ayrim qo'shiqlarni doira usullari boshqaruvida kuylay olish.

Musiqiy savodxonlik kompetensiyasi	<ul style="list-style-type: none"> - shoir va bastakorni bir-biridan farqlash: - musiqaning badiiy tavsifi (quvnoq, sho‘x, g‘amgin va hakoza)ni bilish; - nota chizig‘i, skripka kaliti va yetti tovushni bilish: - kuyga tavsif berish (sekin, tez, sakramali) va unda nima ifodalanganligini bilish; - tovushlarni baland va pastligi, yuqorilashib va pastlashib borishini nota yozuvida va tinglash jarayonida ajrata bilish. - notalar uzunligi (butun, yarim, chorak va nimchorak)larni farqlash. -o‘zbek xalq musiqasining ommaviy janrlari; qo‘shiq, alla, lapar, yalla, terma, bolalar qo‘shiqlarini bir biridan ajrata bilish; -har bir maxalliy uslubning o‘ziga xos ijrochilik uslublari va yetakchi cholg‘u asboblari bilish; - cholg‘u asboblari: doira, g‘ijjak, qashqar rubobi, rubob, nog‘ora, karnayni ovoz tembridan ajrata bilish.
---	---

Musiqi madaniyati fanidan uzluksiz majburiy ta’lim tizimining bosqichlari

T a’lim bosqich i	S inf lar	Fanni o‘zlashtirish daraja si	Bosqich mazmuni
U mu m iy o‘rta ta , li m	-4- inf	1 A 1	O‘rganilgan musiqa asarini ohangidan tanib olish, nomlarini bilish, “Kompozitor”, “bastakor”, “ijrochi”, “tinglovchi” “shoir” atamallari haqida tushunchaga ega bo‘ladi, musiqaning ijrochilik mazmuniga qarab ijro turlari (quvnoq, sho‘x, g‘amgin, o‘rta va tez kabilar)ni aniqlashni, nota chizig‘i, skripka kaliti, nota yo‘lida yetti asosiy bosqichning joylashuvini hamda tovushlarning baland va pastligi, yuqorilashib va pastlashib borishi, uzun va qisqaligi haqida tushunchaga ega bo‘ladi. Cholg‘u asboblardan doira, nog‘ora, pianino, karnay, rubob, dutor, nay, g‘ijjak, qashqar rubobini farqlashni o‘rganadi. Xalq musiqasi, qo‘shiq, alla, lapar, yalla, terma, bolalar qo‘shiqlari, ommaviy kuylar haqida, rus, dunyo xalq musiqasi haqida umumiy tushunchaga ega bo‘ladi.
	5		Orkestr, ansambl va xor tuzilishini, xor turlari,

-7-	s	A 2	simfonik orkestr, vokal simfonik asarlar, raqs san'ati (xoreografiya), balet, sahnaviy musiqa asarlari; xalq qo'g'irchoq teatri, musiqali drama va komediya, opera san'ati, o'zbek musiqasida opera janri haqida bilimlarga ega bo'ladi. Mumtoz musiqa, o'zbek zamonaviy musiqasi, Sharq xalqlari mumtoz musiqasi bilan tanishadilar. O'zbek xalq musiqasining Markaziy Osiyo va Yaqin Sharq xalqlari musiqasi bilan o'xshashligi va farqini biladilar; elektron musiqiy cholg'ular haqida ma'lumotga ega bo'ladilar.
-----	---	-----	---

Umumiy o'rta ta'limda o'qitiladigan har bir fan o'ziga xos vazifalarni bajaradi. Jumladan, **musiqa madaniyati** fanini o'qitishda o'quvchilarning musiqiy madaniyatini tarkib toptirish, o'quvchilarning ma'naviy, badiiy va ahloqiy madaniyatini shakllantirish, milliy g'urur va vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirish, ijodiy mahorat, nafosat va badiiy didni o'stirish, fikr doirasini kengaytirish hamda mustaqillik va tashabbuskorlikni tarbiyalash kabilardir.

Musiqa madaniyati darslarini tashkil etish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlarga asoslanish, multimediya vositalari yordamida o'quvchilarga musiqiy bilimlar berish **afzalliklari quyidagilardan iborat:**

- ta'lim jarayonida berilayotgan materiallarni chuqurroq va mukammalroq o'zlashtirish imkoniyatining mavjudligi;
- ta'lim olishning yangi soxalari bilan yaqindan aloqa qilish ishtiyoqini yanada oshishi;
- dars jarayonida bilim olish vaqtining qisqarishi natijasida vaqtni tejash imkoniyatiga erishilishi;
- olingan bilimlar kishi xotirasida uzoq muddat saqlab qolinishi va uni amaliyotda qo'llash mumkinligi;
- ta'limda kompetensiyaviy yondashuvning ta'minlanishi;
- amaliyot bilan nazariyaning o'zaro bog'liqligi;
- o'quvchilarni musiqani tushunish va anglashga o'rgatish;
- o'quvchilarja hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish va shaxsiy sifatlarni oshirishga erishish kabilar.

Musiqa darslarida quyidagi tavsiya bo'yicha tahlil qilish mumkin:

Musiqa madaniyati fani bo'yicha namunaviy darsni baholash mezonlari

Dars bosqichlari bo'yicha amalga oshiriladigan ishlari
Darsning maqsadi va vazifalarini belgilash usuli. Dars jarayonida tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirilishi va uning dars mavzusi bilan uzviyligi
Sinf xonasini, dars jihozlarining dars mavzusiga tegishli ko'rgazmali qurollarning tayyorligi va psixologik va gigiyenik talablarning bajarilishi, cholg'u asbobining tayyorlanishi
Darsda texnik, AKT, ko'rgazmali qurollar va didaktik materiallardan foydalanish, ularning dars samaradorligini oshirishdagi ahamiyati.
Dars jarayonida madaniy-tarbiyaviy (estetik xususiyatlari) maqsadlarni amalga oshirilishi va uning dars mavzusi bilan uzviyligi
Darsda bilim olishga ongli ravishda yondashishini oshiruvchi usullardan foydalanish, darsni qo'shimcha manbalardan foydalanishga yo'naltirilishi
Darsda o'quvchilar xotirasini mustahkamlashga qaratilgan usullardan foydalanilishi va uning natijasida bilim olish jarayonini mustahkamlash.
O'tilgan mavzuni tekshirishi va qaytarishining to'g'ri tashkil etilganligi
Yangi mavzuni ifodalashda pedagogik takt va nutq madaniyati ilmiyligi, tizimliliigi, tushunarli bo'lishi, mavzuni ochib berishi, o'z fanini bilish darajasi
Metodik, pedagogik usul va usullardan foydalanish mahorati: a) Cholg'u asbobida ijro eta olish, b) Musiqa asarini o'rgatish ko'nikmalarini shakllantirish; v) Musiqa asarining o'quvchilar yoshiga va dasturga mosligi.
Dars jarayonida umumiy va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishga erishish darajasi
Yangi mavzuni mustahkamlash usullarining samaradorligi
O'quvchilarning dars jarayonida mustaqil ishlashlarini tashkil etilishi va bilim olishga faollikni tashkil etilishi, o'quvchilar bilan amaliy mashg'ulotda individual (yakka tartibda) ishlash.
Dars vaqtidan to'g'ri foydalanish va darsni olib borishning optimalligi
Darsni yakunlash usullaridan to'g'ri foydalanish, darsning maqsad va vazifalarini o'quvchilar ongiga yetkazish.
Uy vazifasini berish uslubi, o'quvchilarning bahosini tahlil etib ifodalab berishi

Musiqa darslarini o‘tishda o‘qituvchi oldida turgan asosiy vazifa bu yoshlarning milliy g‘urur va yuksak madaniyat egasi bo‘lishlari uchun ularni musiqa darslari orqali musiqa sanati oshno bo‘lishlari uchun zamin tayyorlash shart. O‘qituvchi musiqa darslarini zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etib, o‘quvchilarning qo‘shiq kuylash faoliyatida musiqiy dunyoqarash, musiqiy did shakllanadi. Bu faoliyat turida bolalar musiqiy bilimlarga asoslangan holda qo‘shiq kuylaydilar. Buning uchun ular musiqiy asarga taalluqli bo‘lgan ma‘lumotlarni o‘zlashtiradilar. Shu jarayonda ularda musiqiy dunyoqarash va musiqiy did shakllanadi. Musiqa savodi faoliyatida musiqiy tafakkur, tasavvur va musiqiy dunyoqarash shakllanadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Boshlangich ta‘lim DTS va o‘quv dastur
2. R. Safarova hammuallifligida “Boshlang‘ich ta‘lim konsepsiyasi” 2015-may
3. Nurmatov Q., Norxo‘jayev N. “Musiqa alifbosi” 1-sinf T.G‘.G‘ulom 2008y
4. Nurmatov Q., Norxo‘jayev N. “Musiqa” 2-sinf darslik T.G‘.G‘ulom 2008y
5. Nurmatov Q., Norxo‘jayev N. “Musiqa” 3-sinf darslik T.G‘.G‘ulom 2008y
6. Ibrogimov O. va boshqalar “Musiqa” 4-sinf darslik T.G‘.G‘ulom 2007y
7. Mansurov A. va boshqalar “Musiqa” 5-sinf uchun darslik T.G‘.G‘ulom 2005y
8. Begmatov S. va boshqalar “Musiqa” 6-sinf uchun darslik T.G‘.G‘ulom 2008y
9. Ibrogimov O. va boshqalar “Musiqa” 7-sinf darslik T.G‘.G‘ulom 2008y

Research Science and Innovation House

